

Studije

Izvorni članak UDK 17:321.7(045)

doi: [10.21464/fi45106](https://doi.org/10.21464/fi45106)

Primljeno 22. 8. 2024.

Ivan Cerovac

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
Sveučilište u Ljubljani, Teološki fakultet, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana
icerovac@uniri.hr

Javnosti u malom kao čimbenik unapređenja moralnih i epistemičkih vrijednosti demokratskih procedura*

Sažetak

Dok nedavna politička kretanja postavljaju nove izazove održivosti konvencionalnih demokratskih praksi, stručnjaci sve više pažnje posvećuju istraživanju potencijala raznih demokratskih inovacija. Cilj ovog rada nije samo približiti koncept javnosti u malom, već također argumentirano analizirati koristi koje ove demokratske inovacije pružaju u unapređenju moralnih i epistemičkih kvaliteta procedura demokratskog odlučivanja. Prvi dio rada bavi se analizom uzroka krize tradicionalne predstavničke demokracije, postavljajući istovremeno kriterije za procjenu kvalitete demokratskih procesa. Drugi dio istražuje ključne mehanizme koji obilježavaju javnosti u malom te analizira kako ovi mehanizmi potencijalno uklanjaju neke od mana tradicionalne demokracije. Fokus trećeg dijela usmjeren je na različite oblike javnosti u malom, pritom analizirajući prednosti i nedostatke nekih od njih. Kroz ovu strukturu, rad nastoji pridonijeti boljem razumijevanju uloge javnosti u malom u suvremenom demokratskom društvu.

Ključne riječi

demokratske inovacije, deliberativna demokracija, participativno odlučivanje, politička legitimnost, građanske skupštine, vijeće građana, James Fishkin

Uvod

U kontekstu ozbiljnih izazova s kojima se suočava klasični model izborne predstavničke demokracije, pitanje demokratskih inovacija zauzima sve važnije mjesto u suvremenoj političkoj teoriji. U novonastalim političkim

* Ovaj rad izrađen je u sklopu istraživačkih projekata »Epistemička demokracija u digitalno doba« koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost (IP-2024-05-4113), »Presjek vrline, iskustva i digitalne kulture: Etički i teološki uvidi« koji je financiralo Sveučilište u Ljubljani i »Epistemička demokracija u digitalno doba« koji je financiralo Sveučilište

u Rijeci (Istraživački projekti iskusnih znanstvenika HUMAN-23-141). Rad se oslanja i nadograđuje neke od teza izvorno izraženih u autorovoj znanstveno-popularnoj publikaciji »Osnaživanje demokracije: Utjecaj javnosti u malom na moralne i epistemičke kvalitete demokratskih procesa« izrađenoj za Udrugu GONG.

okolnostima, gdje se postavljaju izazovi održivosti tradicionalnih demokratskih praksi, stručnjaci intenziviraju svoje napore u istraživanju potencijala različitih demokratskih inovacija. Među ovim inovacijama svakako se ističu »javnosti u malom«, deliberativna tijela sastavljena od »običnih« nasumično odabranih građana (a ne profesionalnih političara) koja su sazvana kako bi fokusirala mišljenje građana ili pak donijela konkretne prijedloge i preporuke. Iako je ovaj koncept već neko vrijeme zastupljen u zapadnoj filozofskoj i političkoj misli, zbog širine rasprave i nedostataka fokusa nedostaje jasan prikaz kako ove inovacije unapređuju kvalitete demokratskih procedura i time štite njihov legitimitet. Tako se kvalitete (i potencijalne mane) različitih oblika javnosti u malom zagovaraju ili analiziraju bez obuhvatne teorije demokratske legitimnosti koja može sistematizirati njihove doprinose i dati preporuke vezane uz njihovo korištenje.

Fokus rada ne ograničava se samo na približavanje koncepta javnosti u malom, već proaktivno teži argumentiranoj analizi prednosti koje ove demokratske inovacije donose u optimizaciji demokratskih procedura odlučivanja i očuvanju njihove legitimnosti. Tako će glavna teza rada biti ta da je opravdanje javnosti u malom instrumentalne naravi te da ovisi o ciljevima koje se njihovim korištenjem želi postići. Njegov inovativni doprinos fokusira se na analizu kako različiti mehanizmi javnosti u malom uklanjaju ili oslabljuju štetan utjecaj nekih ozbiljnih nedostataka koji karakteriziraju tradicionalne demokratske procedure. Uz to, rad strukturira različite oblike demokratskih inovacija fokusirajući se na kategorizaciju prema načinima i pristupima kojima unapređuju demokratske procese.

Rad se sastoji od tri dijela. U prvom se analiziraju različiti uzroci krize tradicionalne predstavničke demokracije i njezinog političkog legitimiteta, te se uspostavljaju kriteriji prema kojima se treba evaluirati kvalitetu demokratskih procesa odlučivanja, bili oni tradicionalni ili se radilo o demokratskim inovacijama.¹ U drugom dijelu pruža se prikaz osnovnih mehanizama koji karakteriziraju javnosti u malom, stavljajući poseban naglasak na način kako ovi mehanizmi mogu nadomjestiti neke nedostatke tradicionalne predstavničke demokracije, odnosno argumentirajući kako mogu unaprijediti demokratske procese. U trećem se dijelu fokus stavlja na različite oblike javnosti u malom, od građanskih skupština, preko građanskih porota i konsenzusnih konferencija do vijeća građana i deliberativnog glasališta, te se ukratko analiziraju prednosti i nedostaci ovih oblika javnosti u malom.

1. Kriza suvremene demokracije

Suvremene demokracije suočavaju se s krizom koja traje već dva desetljeća. Riječ je o krizi povjerenja u demokratske institucije i procedure koja neizbježno u pitanje dovodi i legitimitet demokratskih uređenja. Dok brojna istraživanja pokazuju kako građansko povjerenje u demokratski izabrane vlade ubrzano opada,² stručnjaci sve češće upozoravaju kako štetni utjecaji poput prelijevanja ekonomskih nejednakosti u političku sferu,³ grupna polarizacija i sve izraženije političko nepovjerenje i neprijateljstvo među građanima,⁴ porast populizma, dezinformacija i nepovjerenja u znanstvenike i stručnjake,⁵ kao i u postojeći stranački sustav⁶ potkopavaju politički legitimitet liberalnih demokracija.

Unatoč načelnom slaganju oko krizne dijagnoze, stručnjaci, a i građani, neće se složiti oko preporuka za unapređenje postojećeg stanja. Neki će tvrditi kako,

kroz mehanizme filtriranja narodne volje, sustav treba učiniti manje podložnim predrasudama, nerazložnim preferencijama i neopravdanim vjerovanjima građana,⁷ dok će neki pak upozoravati kako postojeće demokratske procedure odražavaju prvenstveno volju i interese ekonomskih i društvenih elita, odnosno nedovoljno predstavljaju građane i njihove perspektive.⁸ Rastući broj »nezadovoljnih demokrata«,⁹ građana koji žele sudjelovati u procesima donošenja odluka, ali su demotivirani i preziru postojeće demokratske procese u kojima se sudjelovanje svodi na glasanje na izborima svake četiri godine, poziva na razmatranje novih, alternativnih modela građanske participacije.

Kako bi razumjeli u kojem smjeru reforme postojećeg demokratskog sustava trebaju ići, odnosno kako bi odredili koje demokratske inovacije možemo smatrati poželjnima (a koje ne), potrebno je vratiti se korak unatrag i razmotriti zbog kojih vrlina prihvaćamo neki sustav odlučivanja i zbog kojih kvaliteta mu pripisujemo sposobnost da stvara legitimne odluke. Razumijevanje ovih kvaliteta pokazat će se ključnim za evaluaciju demokratskih inovacija – potrebno je prvo utvrditi što cijenimo u nekom sustavu političkog odlučivanja (i zbog

1

Demokratske inovacije obuhvaćaju različite pristupe, metode i alate kojima se nastoji direktnije uključiti građane u demokratski proces odlučivanja i tako nadomjestiti nedostatke tradicionalnih oblika predstavničke demokracije. Riječ je o jako raznolikim prijedlozima koji, uz javnosti u malom, uključuju gradsko participativno budžetiranje, elektronsko glasanje, građansko masovno financiranje projekata i brojne druge inovacije.

2

PEW Research Centre, »Beyond Distrust. How Americans View Their Government«, *Pewresearch.org* (23. 11. 2015). Dostupno na: <https://www.pewresearch.org/politics/2015/11/23/beyond-distrust-how-americans-view-their-government/> (pristupljeno 29. 5. 2025.); Jack Citrin, Laura Stoker, »Political Trust in a Cynical Age«, *Annual Review of Political Science* 21 (2018), str. 49–70, doi: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050316-092550>; Claudia Chwalisz, »Introduction. Deliberation and new forms of government«, u: OECD, *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions. Catching the Deliberative Wave*, OECD Publishing, Pariz 2020., doi: <https://doi.org/10.1787/2884d4c0-en>.

3

Thomas Christiano, »Money in Politics«, u: David Estlund, *The Oxford Handbook of Political Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 2012., str. 241–257, doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195376692.013.0013>; Ivan Cerovac, »Economic Inequalities and Epistemic Democracy«, u: Hana Samaržija, Qassim Cassam (ur.), *The Epistemology of Democracy*, Routledge, New York 2023., str. 250–269, doi: <https://doi.org/10.4324/9781003311003-17>.

4

Cass Sunstein, *Going to Extremes. How Like Minds Unite and Divide*, Oxford University Press, Oxford 2011., doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195378016.001.0001>; Robert B. Talisse, *Overdoing Democracy. Why We Must Put Politics in its Place*, Oxford University Press, Oxford 2019., doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190924195.001.0001>.

5

Fabienne Peter, *The Grounds of Political Legitimacy*, Oxford University Press, Oxford 2023., doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198872382.001.0001>.

6

Howard J. Gold, »Americans Attitudes Toward the Political Parties and the Party System«, *Public Opinion Quarterly* 79 (2015) 3, str. 803–819, doi: <https://doi.org/10.1093/poq/nfv033>.

7

Jason Brennan, *Against Democracy*, Princeton University Press, Princeton 2016.; Snježana Prijić-Samaržija, *Democracy and Truth. The Conflict Between Political and Epistemic Virtues*, Mimesis International, Udine 2018.

8

Dennis J. Snower, »Beyond Capital and Wealth«, *Economics* 12 (2018), str. 1–10, doi: <https://doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2018-21>; I. Cerovac, »Economic Inequalities and Epistemic Democracy«, str. 250–269.

9

Paul Webb, »Who is Willing to Participate. Dissatisfied Democrats, Stealth Democrats and Populists in the United Kingdom«, *European Journal of Political Research* 52 (2013) 6, str. 747–772, doi: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12021>.

čega to cijenimo) da bi mogli razmatrati kako ga unaprijediti. Tradicionalna rasprava kvalitete demokratskog odlučivanja dijeli u dvije skupine: *intrinzične* i *instrumentalne*.¹⁰ Prve, intrinzične, ponekad označene i kao moralne kvalitete, vezane su uz intrinzične osobine samog procesa donošenja odluka, odnosno uz način kako sustav tretira one koji u odlučivanju sudjeluju i one na koje se odluke odnose. Jednakost je jedna od temeljnih moralnih vrijednosti demokracije – za razliku od tiranije ili oligarhije, gdje sav politički utjecaj pripada pojedincu ili manjoj grupi ljudi, u demokraciji su svi (odrasli) građani moralno jednaki i imaju jednaku mogućnost utjecaja na konačnu odluku (prema principu »jedan čovjek, jedan glas«). Druge, instrumentalne, ponekad označene i kao epistemičke, kvalitete nisu direktno vezane uz sâm proces odlučivanja, nego uz njegovu sposobnost da dovodi do dobrih ili poželjnih rezultata. Odnosi među sudionicima procesa odlučivanja ili među onima na koje se odluke primjenjuju više nisu bitni po sebi, već se struktura procesa odlučivanja opravdava njegovom sposobnosti da donosi kvalitetne, ispravne ili pravedne odluke, ili (još općenitije) da dovodi do dobrih i poželjnih posljedica. Sposobnost demokracije da stvara kvalitetne odluke koje su u interesu građana, kao i njezina tendencija da razvija sposobnosti svojih građana, da osigurava odgovornost vladajućih i time potiče građansko povjerenje i prevenira koruptivno ponašanje, neke su od njezinih glavnih instrumentalnih kvaliteta.

Iako naoko konzistentne, mnogi će stručnjaci upozoriti kako inzistiranje na jednoj od kvaliteta može otežati ili ugroziti realizaciju ostalih. Primjerice, ukoliko su kompetencije građana nejednako raspodijeljene među populacijom te neki znaju bolje od drugih što je ispravna politička odluka, utoliko će nas inzistiranje na kvaliteti rezultata političkog procesa potaknut da zanemarimo vrijednost demokratske jednakosti i da nekim građanima (npr. stručnjacima) pridamo veći politički utjecaj prilikom odlučivanja.¹¹ Isto tako, ukoliko se velike ekonomske nejednakosti često prelijevaju u političku sferu i ugrožavaju vrijednost jednakosti (jer imućni imaju veći utjecaj na rezultate demokratskog odlučivanja), utoliko nas inzistiranje na jednakosti može odvesti prema alternativama kao što je izbor javnih službenika pomoću lutrije (kao u staroj Grčkoj), što pak očekivano dovodi do manjih kompetencija onih koji donose odluke i ugrožava kvalitetu rezultata političkog procesa.¹² Koje ćemo mehanizme za unapređenje demokratskih procedura koristiti ovisi o kvalitetama demokracije koje želimo zaštititi ili unaprijediti, odnosno o okolnostima u kojima očekujemo da će se demokratsko odlučivanje odvijati. Drugim riječima, budući da različite demokratske alternative i različiti mehanizmi odlučivanja imaju različite prednosti i nedostatke, njihovo korištenje trebamo prilagoditi uvjetima u kojima se odlučivanje odvija i svrhama koje želimo postići.¹³

Posebnu grupu demokratskih inovacija predstavljaju javnosti u malom. Riječ je o deliberativnim tijelima koja svojim sastavom nastoje adekvatno predstaviti kompleksnost društva i različitih građanskih identiteta, a koja raspravljaju i djeluju u umjereno idealiziranim okolnostima (za razliku od drugih građana), imajući na raspolaganju znanstvenike i stručnjake iz javne administracije, nepristrane i osposobljene facilitatore, kao i dovoljno vremena za kvalitetnu raspravu. Kao što se može očekivati iz ranijeg odlomka, javnosti u malom nisu prilagođene za rješavanje svih problema s kojima se demokratsko odlučivanje može susreti. Primjerice, političke odluke u kojima postoji konsenzus stručnjaka i znanstvene zajednice oko primjerenih rješenja, te u kojima se sve relevantne kompetencije mogu jasno i nedvosmisleno pripisati određenoj grupi ljudi (primjerice, ljudima s određenim treningom ili iskustvom), nisu

primjerene za donošenje u okviru javnosti u malom. Međutim, budući da je velik broj političkih pitanja preširok da bi zahvatio jasno i usko definiranu skupinu stručnjaka, te budući da takva pitanja često zahvaćaju raspravu o političkim vrijednostima (a ne o pukim činjenicama), prostor za demokratske inovacije poput javnosti u malom ostaje relativno širok.

Politička se primjena javnosti u malom prvenstveno ističe kod rješavanja političkih sukoba kojima su u podlozi suprotstavljene vrijednosti, a ne činjenice. Javnosti u malom tako omogućuju građanima da saslušaju i kritički preispitaju tuđa stajališta poštujući pri tome dostojanstvo drugih sudionika u raspravi, te predstavljaju plodno tlo za postavljanje zajedničkih temelja društvene suradnje. Isto tako, javnosti u malom pokazuju se izrazito korisnima u adresiranju složenih političkih problema čija rješenja traže rađenje ustupaka na više strana. Građani imaju vremena ne samo raspravljati s drugima i upoznati njihove pozicije nego mogu i pregovarati i kreativno tražiti najbolja rješenja.¹⁴ Javnosti u malom pokazuju se kao kvalitetan alat u rješavanju ovakvih (i sličnih) političkih problema zbog svoje strukture, sastava, načina odlučivanja i djelovanja u povoljnim epistemičkim i deliberativnim uvjetima. Da bi bolje razumjeli kako javnosti u malom uspijevaju kvalitetno adresirati politička pitanja ovog tipa, kao i kako bi jasnije vidjeli na koji način nastoje unaprijediti intrinzične i instrumentalne kvalitete demokratskih procesa odlučivanja, trebamo bolje razmotriti što je zajedničko (gotovo) svim javnostima u malom.

2. Javnosti u malom

Javnosti u malom oblik su participativne deliberativne demokracije¹⁵ u kojoj se nasumično odabrana i demografski raznolika skupina građana okuplja kako bi raspravljala o unaprijed određenim pitanjima ili politikama. Ova tijela osmišljena su kako bi pružila inkluzivniji i deliberativniji način donošenja odluka i preporuka, suprotno tradicionalnoj izbornoj (predstavničkoj) demokraciji.

10

Thomas Christiano, *Philosophy and Democracy. An Anthology*, Oxford University Press, Oxford 2003., doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195136593.001.0001>. Također vidi: Ivan Cerovac, *Epistemic Democracy and Political Legitimacy*, Palgrave Macmillan, Cham 2020., doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-44602-4>.

11

Primjerice, vidi: John S. Mill, *Considerations on Representative Government*, Cambridge University Press, Cambridge 2010., doi: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511783128>; J. Brennan, *Against Democracy*.

12

Jacques Ranciere, *Hatred of Democracy*, Verso, London 2007.

13

F. Peter, *The Grounds of Political Legitimacy*.

14

C. Chwalisz, »Introduction«.

15

Iako ih aktivisti i zagovornici javnosti u malom ponekad koriste kao sinonime, postoji značajna razlika između *participativne* i *deliberativne* demokracije. Prva stavlja fokus na sudjelovanje građana u procesima odlučivanja, te ne mora nužno obuhvaćati informiranu raspravu među građanima – redovito glasanje na referendumima bez značajnije rasprave o pitanjima oko kojih se glasa može biti oblik građanske participacije. Druga stavlja naglasak na raspravu među donositeljima odluka i kvalitetu razloga koji se u raspravi koriste. Deliberativna demokracija tako ne mora nužno obuhvaćati participaciju građana – kvalitetne i informirane rasprave unutar predstavničkih tijela, nakon kojih slijedi glasanje, mogu biti oblik deliberativne demokracije bez da uključuju širu raspravu među građanima. Za više informacija vidi: T. Christiano, *Philosophy and Democracy*.

Graham Smith¹⁶ ističe kako javnosti u malom inoviraju postojeće demokratske procese uz pomoć pet institucionalnih mehanizama koji osiguravaju da ove demokratske inovacije uspješno realiziraju (i kombiniraju) intrinzične i instrumentalne kvalitete demokracije. Ovi mehanizmi uključuju (i) slučajni odabir sudionika, (ii) aktivnu facilitaciju i (iii) transparentnost i usmjerenost na komunikaciju prema široj javnosti, kao i (iv) ograničeno područja rada javnosti u malom te (v) legitimizaciju rezultata njihova rada kroz tradicionalne demokratske procese i institucije. Bitno je istaknuti kako će različiti oblici javnosti u malom, ovisno o uvjetima u kojima rade i ciljevima koje žele postići, staviti različite prioritete na gore navedene mehanizme ili će ih pak ponešto drugačije interpretirati i implementirati.

Ovaj dio rada ima specifičnu strukturu. U dijelu koji slijedi prvo će se, za svaki od ranije navedenih mehanizama, ukratko pojasniti što označava i kako je do sada koncipiran u diskusiji. Nakon ovog slijedi inovativni doprinos ovog rada u kojem se fokus stavlja na analiziranje nedostataka drugih modela demokracije koje ovaj mehanizam nastoji nadoknaditi, te se završava argumentiranjem kako točno svaki mehanizam nastoji riješiti probleme koji pogađaju druge modele demokracije. Pri tome se nastoji pokazati kako svaki od mehanizama štiti ili promiče moralne i epistemičke kvalitete demokratskih procesa, doprinoseći tako njezinoj sposobnosti da stvara legitime političke odluke.

2.1. Nasumični odabir sudionika javnosti u malom

Nasumični odabir sudionika označava praksu u kojoj se članove javnosti u malom ne bira kroz klasični izborni proces u kojem sudjeluju građani, već kroz sustav sličan lutriji koji svim građanima (unutar relevantnih okvira) daje jednaku mogućnost da budu izabrani. Ovim, prema nekima i ključnim elementom javnosti u malom, pokušava se odgovoriti na dva problema koja često pogađaju izborne demokracije. Prvo, izborne demokracije ne uspijevaju adekvatno predstaviti interese i perspektive svih građana, i drugo, zbog stranačke strukture predstavničkih tijela one potiču polarizaciju, a negativno djeluju i na stvaranje međusobnog razumijevanja i postizanje konsenzusa oko važnih političkih pitanja.

Prvi prigovor izbornim (predstavničkim) demokracijama vezan je uz njihovu nesposobnost da adekvatno adresiraju perspektive i interese velikog broja građana. Čak i kada je izborni proces proveden uredno i pravično, interesi nekih društvenih skupina ne uspijevaju biti dobro zahvaćeni u procesima institucionalizirane deliberacije i donošenja odluka, dok interesi drugih društvenih skupina dobivaju prekomjeran utjecaj.¹⁷ Ovaj prigovor istovremeno u znak pitanja dovodi i moralnu i epistemičku vrijednost demokracije budući da upozorava na nejednakosti u distribuciji političkog utjecaja među građanima te ukazuje kako izborne procedure neuspješno zahvaćaju i prikupljaju epistemički doprinos koji donose različite perspektive.¹⁸ Članovi javnosti u malom uglavnom se biraju slučajnim odabirom (lutrijom) kako bi se osiguralo da se pravično zahvate sve relevantne društvene skupine, odnosno da se spriječi da interesi i perspektive nekih (tradicionalno dominantnih) društvenih skupina budu prenaplašeni. Ovaj mehanizam, koji se svojevremeno koristio i u antičkoj Grčkoj, dugo je slovio kao ideal demokracije budući da, osim statusa građanina i puke sreće, nikakve druge osobine (bogatstvo, društveni utjecaj, podrijetlo, pa čak ni stečene vještine i znanja) nisu utjecale na izbor vijećnika, državnih službenika i zakonodavaca.¹⁹ Drugim riječima, slučajni odabir članova javnosti u malom osigurava da svi građani imaju jednaku

šansu biti izabrani (odnosno imaju jednaku šansu vršiti politički utjecaj), a jamči i da će novostvoreno tijelo adekvatno predstavljati interese i perspektive različitih društvenih skupina budući da će njegov sastav biti prilično raznolik te će uključivati i predstavnike iz društvenih skupina koje su tradicionalno marginalizirane ili se značajnije ne uključuju u političko odlučivanje.²⁰ Iako nasumičan odabir osigurava pristojnu zastupljenost i ovakvih skupina, bitno je uočiti i neke njegove nedostatke. Budući da nasumično odabrani građani pozvani da postanu članovi javnosti u malom mogu odbiti ovaj poziv, te budući da politički manje aktivni i slabije obrazovani građani češće odbijaju ove pozive,²¹ izvjesno je da će građani koji imaju određene društvene osobine ili karakterne crte (primjerice, samohrani roditelji ili introvertne osobe) češće biti neadekvatno predstavljeni u javnostima u malom. Iako se neke od ovih pojava mogu ispraviti pružanjem financijskih kompenzacija za vrijeme uloženo tijekom rada u sklopu javnosti u malom, ili pak uz pomoć više krugova selekcije kako bi se, čak i uz malo žrtvovanje nasumičnosti, osiguralo da sve relevantne društvene skupine budu predstavljene, teško je očekivati da će mehanizam slučajnog odabira uspjeti zahvatiti sve društvene skupine. Međutim, čak i ako je savršena reprezentacija javnosti nemoguća, kvalitetu predstavljenosti interesa i perspektiva građana koji dolaze iz različitih društvenih skupina možemo stupnjevati. Imajući to u vidu, postoje dobri razlozi vjerovati kako su javnosti u malom bolje osposobljene postići kvalitetnu reprezentaciju kompleksnog društva nego što to mogu postići tradicionalna predstavnička tijela čiji se članovi biraju na parlamentarnim ili lokalnim izborima.

Drugi prigovor izbornim demokracijama vezan je uz političke stranke koje usmjeravaju rasprave tijekom izbornog procesa, kao i uz stranačku strukturu samih predstavničkih tijela.²² Političke stranke kroz svoje izborne programe organiziraju i grupiraju vrijednosti i političke stavove, pri čemu se često pove-

16

Graham Smith, »Deliberativna demokracija i javnosti u malom«, prev. Petra Jurlina, *Politička misao* 45 (2008) 3–4, str. 27–58.

17

Primjerice, istraživanja pokazuju kako predstavnička tijela često sustavno zanemaruju perspektive i interese građana koji se nalaze u donje dvije trećine prihodovne ljestvice, odnosno da ekonomske elite imaju značajan utjecaj na politiku u Sjedinjenim Američkim Državama, dok prosječni građani, čak i kada su organizirani u velike interesne skupine, imaju nikakav ili gotovo nikakav politički utjecaj. Vidi: Larry M. Bartels, *Unequal Democracy. The Political Economy of the New Gilded Age*, Princeton University Press, Princeton 2016., doi: <https://doi.org/10.1515/9781400883363>; Martin Gilens, Benjamin Page, »Testing Theories of American Politics. Elites, Interest Groups, and Average Citizens«, *Perspectives on Politics* 12 (2014) 3, str. 564–581, doi: <https://doi.org/10.1017/s1537592714001595>.

18

Helene Landemore, *Democratic Reason. Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many*, Princeton University Press, Princeton 2013., doi: <https://doi.org/10.23943/>

[princeton/9780691155654.001.0001](https://doi.org/10.23943/princeton/9780691155654.001.0001); I. Cerovac, *Epistemic Democracy and Political Legitimacy*.

19

Barbara Goodwin, *Justice by Lottery*, The University of Chicago Press, Chicago 1992.

20

Erik O. Wright, *Vizije realističnih utopija*, prev. Davor Stipetić, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2011.

21

James Fishkin, Cynthia Farrar, »Deliberative Polling. From Experiment to Community Resource«, u: John Gastil Peter Levine (ur.), *The Deliberative Democracy Handbook. Strategies for Effective Civic Engagement in the Twenty-First Century*, Jossey-Bass, San Francisco 2005., doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.10>.

22

Susan C. Stokes, »Political Parties and Democracy«, *Annual Review of Political Science* 2 (1999), str. 243–267, doi: <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.243>.

zuju odgovori na politička pitanja koja nemaju (gotovo) nikakvih dodirnih točaka.²³ Primjerice, konzervativne stranke u svojim izbornim programima često spajaju javne politike usmjerene ograničavanju seksualnih sloboda i industrijske politike utemeljene na negaciji ljudskog učinka na klimatske promjene, iako su ove dvije teme sadržajno nepovezane. Ovo umjetno spajanje političkih stavova ograničava mogućnosti građana da njihove perspektive budu vjerodostojno odražene u predstavničkom tijelu, a istovremeno može imati i štetne učinke na kvalitetu odluka budući da se političke odluke donose »u paketu«, čak i kada nisu sadržajno povezane. Nadalje, politički predstavnici, koji su u predstavnička tijela stigli s izbornih lista političkih stranaka, pokazuju značajne razine lojalnosti stranci koja ih je dovela u predstavničko tijelo, a stranke često imaju i disciplinske mehanizme kojima mogu osigurati lojalnost svojih članova i predstavnika.²⁴ Završno, budući da stranke kroz rasprave i glasanje u predstavničkim tijelima komuniciraju sa svojim izbornim tijelom, one će često biti nesklone kompromisima ili prihvaćanju tuđih prijedloga zbog rizika da se takvo ponašanje negativno odrazi na izborni rezultat.²⁵ Izborne demokracije obilježene stranačkim sustavima tako često onemogućavaju stvaranje smislenih kompromisa ili postizanje konsenzusa oko temeljnih političkih pitanja, a polarizirana rasprava onemogućuje adekvatno razumijevanje argumenata i perspektiva druge strane. Javnosti u malom mogu pomoći rješavanju ovog problema budući da se u njih ulazi nasumičnim odabirom, a ne kroz pripadnost političkoj stranci ili nekoj drugoj organizaciji. To znači da članovi javnosti u malom (barem oni koji nisu članovi političkih stranaka) nisu pod nadzorom i ne duguju lojalnost nekoj političkoj stranci, te mogu o političkim pitanjima raspravljati samostalno i sagledavati ih odvojeno.²⁶ Isto tako, budući da ne duguju lojalnost nekoj političkoj stranci, pa čak ni građanima koji su ih izabrali (budući da je izbor članova javnosti u malom izvršen nasumično, a ne kroz tradicionalni izborni proces), članovi mogu značajno slobodnije raspravljati, uvažavati razmišljanja i argumente drugih strana, pregovarati i ulaziti u kompromise, te mijenjati vlastite stavove u svijetlu boljih razloga. Uzevši ovo u obzir, razložno je tvrditi kako javnosti u malom predstavljaju značajno plodnije tlo za kvalitetnu političku deliberaciju obilježenu iskrenim nastojanjima da se razumije druga strana i da se dođe do svima prihvatljivog konsenzusa.

2.2. Aktivna facilitacija i konzultiranje sa stručnjacima

Većina formata javnosti u malom podrazumijeva neki oblik aktivne facilitacije i stručnog savjetovanja. Sastanke nasumično izabranih građana pomažu moderirati posebno trenirani facilitatori koji brinu o kvaliteti i inkluzivnosti deliberacije, a članovima na raspolaganju stoje stručnjaci iz raznih područja koji mogu pružiti relevantne informacije i uvide u spoznaje i materijale koji građanima tipično nisu dostupni. Dok nasumičnost izbora predstavlja mehanizam kojim se javnosti u malom nastoje istaknuti u odnosu na tradicionalne sustave izborne demokracije, aktivna facilitacija predstavlja mehanizam kojim javnosti u malom nastoje izbjeći dva prigovora koja se upućuju neizbornim oblicima demokracije. Prvi prigovor upozorava na nejednaku distribuciju motivacije i sposobnosti za sudjelovanje u javnom odlučivanju, dok drugi uočava kako prosječnim građanima nedostaju relevantna znanja i iskustva za donošenja kvalitetnih političkih odluka.

Prvi prigovor sudjelovanju građana, a ne profesionalnih političara, u procesu donošenja odluka vezan je uz nejednaku raspodjelu sposobnosti i motivacije

za sudjelovanje u javnoj deliberaciji. Neki su građani skloniji sudjelovanju u javnim raspravama, razmjeni mišljenja, argumentaciji i ulaženju u potencijalne konflikte s drugima, dok neki izbjegavaju izlagati se ovakvim situacijama.²⁷ Uz to, sposobnosti građana da debatiraju i jasno i uvjerljivo izlažu svoja razmišljanja, da ih podupru valjanim argumentima i da kritički sagledaju i evaluiraju tuđe stavove, nejednako su raspoređene unutar populacije. Budući da će ove sposobnosti, kao i motivacija za sudjelovanje u javnom odlučivanju, barem dijelom biti vezane uz obrazovanje, društveni položaj i društvenu percepciju grupe kojoj pojedinac pripada, postoji realna bojazan da će perspektive i interesi nekih društvenih grupa biti neadekvatno zastupani i branjeni u javnoj deliberaciji. Pristupi tradicionalne izborne demokracije lako rješavaju ovaj problem – građani mogu izabrati predstavnike (profesionalce) koji će zastupati i argumentirati za njihove interese i perspektive umjesto samih građana.²⁸ Ovi profesionalni političari bit će vješti u javnim nastupima, spremni i motivirani raspravljati i prema potrebi ulaziti u konflikte s drugima, te će tako u predstavničkom tijelu vladati barem približna jednakost sposobnosti i motivacije među njegovim članovima. Naravno, ovaj tip rješenja povlači za sobom ranije opisane probleme vezane uz izbornu demokraciju. S druge strane, javnosti u malom nastoje odgovoriti na problem uvođenjem treniranih i unaprijed pripremljenih facilitatora koji imaju dvostruku ulogu. Oni paze da deliberacija napreduje prema predviđenom protokolu, da se sudionici drže dnevnog reda i zadanog vremena, kao i da ton rasprave bude profesionalan i umjeren. Međutim, facilitatori također nastoje stvoriti uvjete u kojima će svi sudionici moći sudjelovati kao jednaki u deliberativnom procesu – sprečavaju retoriku cenzure i stvaranje atmosfere isključivanja, te prema potrebi ohrabruju tiše i povučenije sudionike da izraze svoje mišljenje. U dogovoru s organizatorima i članovima javnosti u malom facilitatori mogu, između ostalog, podijeliti deli-

23

Nolan M. McCarty, Keith T. Poole, Howard Rosenthal, *Polarized America. The Dance of Ideology and Unequal Riches*, MIT Press, Cambridge 2008.; John R. Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*, Cambridge University Press, Cambridge 2012., doi: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511818691>.

24

Cynthia van Vonno *et al.*, »Agreement, Loyalty, and Discipline. A Sequential Approach to Party Unity«, u: Kris Deschouwer, Sam Depauw (ur.), *Representing the People. A Survey Among Members of Statewide and Substate Parliaments*, Oxford University Press, Oxford 2014., doi: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199684533.003.0006>; Kathryn Pearson, *Party Discipline in the U.S. House of Representatives*, University of Michigan Press, Ann Arbor 2015., doi: <https://doi.org/10.3998/mpub.4402299>.

25

Simone Chambers, »Measuring Publicity's Effect: Reconciling Empirical Research and Normative Theory«, *Acta Politica* 40 (2005) 2, str. 255–266, doi: <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500104>.

26

Naravno, ukoliko javnosti u malom djeluju iz tradicionalne institucije izborne demokracije (kao što je gotovo uvijek slučaj), utoliko će razmišljanje članova javnosti u malom biti podložni utjecaju koji političke stranke imaju na javno mnijenje općenito. Ipak, razumna je pretpostavka kako će taj utjecaj biti značajno manji od utjecaja koji političke stranke imaju na razmišljanje svojih članova i predstavnika u predstavničkim tijelima. Vidi: J. R. Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*.

27

Simon Thompson, Paul Hoggett, »The Emotional Dynamics of Deliberative Democracy«, *Policy and Politics* 29 (2001) 3, str. 351–364, doi: <https://doi.org/10.1332/0305573012501396>.

28

Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Harper Perennial, New York 2008., doi: <https://doi.org/10.4324/9780203202050>; J. S. Mill, *Considerations on Representative Government*.

berativno tijelo u manje (tematske) grupe kako bi se smanjio broj sudionika unutar svake grupe i kako bi svaki sudionik mogao doći do riječi, ali i kako bi se temi mogli pristupiti fokusiranije i odgovornije. Naravno, uloga facilitatora treba biti pametno postavljena između dva ekstrema: premalog uplitanja u proces deliberacije, pri čemu glasnjiji i motiviraniji sudionici zadržavaju prevelik dio političkog utjecaja, i prekomjernog uplitanja u deliberativni proces, kada facilitator počinje ugrožavati autonomiju javnosti u malom i usmjeravati rad tijela prema nekom zaključku. Iako točno određivanje uloge facilitatora predstavlja zahtjevan zadatak, čini se da javnosti u malom barem djelomično uspijevaju odgovoriti na prvi prigovor upućen ne-izbornim demokracijama. Upotreba facilitatora omogućuje da se smanje razlike u izvornoj motivaciji i sposobnostima za sudjelovanje u javnim raspravama i odlučivanju, što omogućuje da se osigura približno jednak deliberativni doprinos svih građana.

Drugi prigovor sudjelovanju građana (ne-stručnjaka) u procesima odlučivanja vezan je uz njihovo razmjerno slabo znanje o političkim i javnim pitanjima. Odgovorno odlučivanje o javnim pitanjima zahtijeva da oni uključeni u proces budu dobro informirani o relevantnim znanstvenim spoznajama, da razumiju argumente i materijale vezane uz samo javno pitanje, te da su u stanju evaluirati snagu, značaj i važnost različitih dokaza i razloga u raspravi. Čini se da je ovu razinu znanja i razumijevanja teško očekivati od građana koji nisu znanstvenici ili stručnjaci u relevantnom polju.²⁹ Izborna predstavnička demokracija obilježena strankama i drugim političkim organizacijama opet može doskočiti ovom prigovoru. Iako profesionalni političari ne mogu biti stručnjaci u svim relevantnim područjima, oni posvećuju značajno više vremena nego drugi građani kako bi se informirali o ovim temama, te se njima bave kroz dulji vremenski period, ponekad čak i desetljećima. Uz to, stranačke organizacije često unutar svojih struktura imaju i stručna tijela u kojima znanstvenici i drugi stručnjaci komuniciraju s drugim članovima stranke (uključujući i predstavnike u političkim tijelima), prenose im i sistematiziraju relevantne informacije, te im pomažu u razumijevanju ključnih argumenata.³⁰ Međutim, kao i ranije, pribjegavanje rješenju koje nudi tradicionalna izborna demokracija povlači za sobom već opisane prigovore vezane uz lošu predstavljenost perspektiva i interesa nekih društvenih skupina te uz loš utjecaj koji polarizirano stranaštvo može imati na razumijevanje druge strane i postizanje konsenzusa. Javnosti u malom nastoje doskočiti ovom izazovu kroz uključivanje stručnjaka kao savjetnika i informatora koji stoje na raspolaganju građanima i mogu im pojasniti relevantne koncepte i teorije, objasniti moguće posljedice različitih političkih odluka, te prikazati prednosti i nedostatke argumenata koji se koriste u raspravi.³¹ Članovi javnosti u malom često u ranijim periodima rada slušaju predavanja pozvanih stručnjaka i znanstvenika, a kasnije se, tijekom deliberacije i razmatranja različitih prijedloga i mogućnosti, mogu osloniti na pomoć i pojašnjenja stručnjaka kada god je to potrebno. Ovo rješenje djelomično odgovara na problem nekompetentnosti građana, iako povlači i moguće prigovore. Čini se da stručnjaci mogu manipulirati građanima i kroz savjetovanje zagovarati opcije i politike koje su bliže njihovim svjetonazorima. Isto tako, i sami organizatori mogu manipulirati deliberacijom kroz odabir stručnjaka koji će članovima javnosti u malom biti na raspolaganju. Iako dubina ovog prigovora još nije potpuno istražena, nedavna istraživanja provedena na javnostima u malom koje su organizirane u Finskoj s ciljem stvaranja preporuka mjera za suzbijanje širenja pandemije COVID-19 pokazuju da je bojazan da će stručnjaci dominirati deliberacijom pretjerana.³² Iako je zdrava doza opreznosti i dalje primjerena, čini se da oslanjanje na stručnjake kroz facilitirane rasprave

omogućuje javnostima u malom da donose informirane i dobrim znanstvenim razlozima podrpte odluke i preporuke.

2.3. Usmjerenost na komunikaciju prema široj javnosti

Stručnjaci i aktivisti koji zastupaju i brane javnosti u malom veliki naglasak stavljaju na komunikaciju rada i zaključaka prema široj javnosti. Potrebno je osigurati da građani budu dobro informirani o temama o kojima javnosti u malom raspravljaju, ali i o načinu rada ovih deliberativnih tijela, kao i o samim argumentima koji se u raspravama koriste. Naime, ne-masovni karakter javnosti u malom, koji obilježava i tradicionalnu izbornu (predstavničku) demokraciju, postavlja dva ozbiljna prigovora. Prvo, budući da je participacija u deliberaciji i odlučivanju ograničena samo na mali broj sudionika, a ne na sve građane, ovi oblici demokracije neće imati edukativan učinak na karakter građana. I drugo, budući da mali broj građana sudjeluje u deliberativnom procesu, argumentacija i opravdanje odluka i preporuka koje se donose mogu biti netransparentni i zbog toga drugi građani same odluke mogu percipirati kao nelegitimne.

Prvi prigovor, čini se, osobito jako pogađa upravo zastupnike i zagovaratelje javnosti u malom koji često polaze od prilično optimistične slike demokratskog čovjeka.³³ Vjerujući kako će demokratska participacija u procesu deliberacije i donošenja odluka dovesti do unapređenja intelektualnih i moralnih vrlina građana,³⁴ cilj postaje proširiti edukativni učinak deliberacije na širu javnosti i na što veći broj građana. Tradicionalnim oblicima izborne demokracije često se zamjeraju nedovoljna participativnost i nedovoljna inkluzivnost – politika postaje aktivnost u koju je uključen samo relativno mali broj profesionalnih političara, dok velika većina građana stoji po strani i svoj politički doprinos daje jednom u četiri godine, prilikom izlaska na izbore. Ipak, oblici tradicionalne izborne demokracije mogu odbaciti ovaj prigovor ustvrdivši da demokracija ni ne treba imati edukativnu ulogu, barem ne za većinu građana. Kao što većina građana ne treba učiti o tome kako se radi dobar kruh, nego

29

Bryan Caplan, *The Myth of the Rational Voter. Why Democracies Choose Bad Policies*, Princeton University Press, Princeton 2008., doi: <https://doi.org/10.1515/9781400828821>; Ilya Somin, »Deliberative Democracy and Political Ignorance«, *Critical Review* 22 (2010) 2–3, str. 253–279, doi: <https://doi.org/10.1080/08913811.2010.508635>.

30

Ivan Cerovac, »The Epistemic Value of Partisanship«, *Croatian Journal of Philosophy* 19 (2019) 55, str. 99–118, doi: <https://doi.org/10.5771/9781793636775>.

31

Maija Setälä, Graham Smith, »Mini-Publics and Deliberative Democracy«, u: Jane Mansbridge *et al.* (ur.), *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*, Oxford University Press, Oxford 2018., str. 300–314, doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.27>.

32

Mikko Leino *et al.*, »Expert Hearings in Mini-Publics. How does the Field of Expertise Influence Deliberation and Its Outcomes?«, *Policy Sciences* 55 (2022), str. 429–450, doi: <https://doi.org/10.1007/s11077-022-09465-3>.

33

Za primjer autora koji polaze od prilično optimistične slike demokratske participacije vidi: John Gastil, Peter Levine (ur.), *The Deliberative Democracy Handbook. Strategies for Effective Civic Engagement in the Twenty-First Century*, Jossey-Bass, San Francisco 2005.

34

J. S. Mill, *Considerations on Representative Government*. Vidi: Ivan Cerovac, »Šteta, sloboda i zarazne bolesti u filozofiji Johna Stuarta Milla«, *Filozofska istraživanja* 43 (2023) 1, br. 169, str. 117–129, doi: <https://doi.org/10.21464/fi43106>.

je to vještina koju trebaju savladati samo pekari i oni koji se profesionalno bave proizvodnjom kruha, tako većina građana ne treba razvijati svoje vrline i sposobnosti za demokratsko odlučivanje, već je dovoljno da na tome rade političari i oni koji se profesionalno žele baviti politikom.³⁵ Prigovor koji se upućuje tradicionalnoj izbornoj demokraciji zapravo potencijalno zahvaća sve oblike ne-masovne demokracije. Ako samo mali broj građana sudjeluje u procesima deliberacije i donošenja odluka, kako osigurati da se edukativni karakter participacije u ovim praksama proširi i na one koji u njima ne sudjeluju? Ako jednom od instrumentalnih vrijednosti demokracije smatramo i njenu sposobnost da unapređuje građanske vrline i sposobnosti, kako osigurati da to postigne u situacijama u kojima sudjelovanje nije masovno i u kojima samo rijetki zapravo sudjeluju u raspravi i kreiranju odluka? Kako bi odgovorile na ovaj izazov, javnosti u malom trebaju intenzivno raditi na komunikaciji svojih zaključaka, ali i diseminaciji rasprava kroz kojih se do zaključaka došlo, prema građanima. Pri tome se osobito nastoje nasloniti na tradicionalne medije poput novina i televizije³⁶ kako bi informirale širu javnost. Korištenje društvenih mreža za komunikaciju rada i zaključaka javnosti u malom, iako zvuči obećavajuće, nije još adekvatno istraženo. Međutim, nedavna istraživanja iz Sjedinjenih Američkih Država pokazuju da uz kvalitetnu komunikacijsku strategiju javnosti u malom mogu pozitivno utjecati na političko znanje i kompetencije ostalih građana,³⁷ čak i kada isti građani prema njima ne gaje povjerenje.³⁸ Ovo istraživanje, iako uspješno pokazuje da deliberacija unutar javnosti u malom može imati širi edukativni učinak, postavlja temelje za novi prigovor – pitanje građanskog nepovjerenja.

Drugi prigovor usmjeren je na transparentnost rada ne-masovnih oblika demokratskog odlučivanja te na potencijalne probleme s percipiranom legitimnosti odluka i preporuka koje donose ovakva tijela. Poznato liberalno načelo legitimnosti³⁹ tako zahtijeva da svako vršenje političke moći nad drugima (kroz zakone, javne politike i odluke) mora biti opravdano razlozima koje svaki razložan i racionalan građanin može prihvatiti. Budući da deliberacija u ne-masovnim oblicima demokracija obično traje dosta dugo i oslanja se na znanje i savjetovanje stručnjaka, većina građana neće imati mogućnosti adekvatno je pratiti i razumjeti opravdanje odluka i preporuka koje su donesene. Tradicionalna izborna (predstavnička) demokracija ovaj prigovor nastoji riješiti kroz snažno oslanjanje na medije koji prenose parlamentarne rasprave ili pružaju sažetke rasprava u predstavničkim tijelima na lokalnoj i regionalnoj razini. Javnosti u malom ovdje se nalaze u nešto zavidnijem položaju budući da, naglašavajući i svoju edukativnu ulogu, žele staviti naglasak na rasprave koje promiču razumijevanje druge strane i ističu složenost različitih alternativa. Česti primjer komunikacije prema široj javnosti jest objavljivanje »građanske izjave«, tj. objave za medije u kojoj se prikazuju zaključci rasprave i argumenti koji su u njoj korišteni.⁴⁰ Ovakav pristup, međutim, masovnim medijima tradicionalno nije zanimljiv te ne uspijeva privući mnogo pažnje ni medijskih kuća ni samih građana.⁴¹ Iako je, za potrebe opravdanja legitimnosti, dovoljno da su razlozi koji opravdavaju odluke i preporuke dostupni građanima, te nije nužno da im građani zapravo i pristupe, komunikacija prema široj javnosti predstavlja ozbiljan izazov za javnosti u malom. Ipak, ohrabrujuće je da se sve više stručne literature fokusira na ovaj problem i da zahtjevi transparentnosti i usmjerenosti opravdanja prema drugim građanima (ne-sudionicima) ostaju među temeljnim karakteristikama javnosti u malom.

2.4. Ograničeno područja rada javnosti u malom

Javnosti u malom u golemoj većini oblika organiziraju se i sazivaju s tematski unaprijed određenom svrhom, u unaprijed predviđenom trajanju i s jasno definiranim ovlastima. Iako sama tema kojom se javnosti u malom bave može biti određena relativno usko ili prilično široko (od energetske politike, prioriteta u zdravstvu ili mjera za sprečavanje pandemije pa sve do izbornih zakona i promjena političkih uređenja), ona je obično unaprijed postavljena te facilitatori budno paze da se rasprave i konačne preporuke koje će tijelo dati na udaljavaju iz zadanog područja. Ovim mehanizmima javnosti u malom pokušavaju izbjeći prigovor nekompetentnosti koji se ponovno postavlja, ovaj put usmjeren tako da ga prisustvo facilitatora i stručnjaka koji savjetuju sudionike javnosti u malom ne može lako odagnati.

Demokratske inovacije, kako je i ranije istaknuto, moraju posvetiti posebnu pažnju kako ne bi, u nastojanju da se približe realizaciji jednog tipa demokratskih vrijednosti (npr. moralnih vrijednosti, poput jednakosti političkog utjecaja), isuviše ugrozile drugi bitan tip vrijednosti (npr. epistemčke vrijednosti, poput kvalitete odluka). Prigovor nekompetentnosti upozorava kako, čak i uz pomoć facilitatora i uz savjetovanje stručnjaka, sudionici javnosti u malom neće moći adekvatno raspravljati i odlučivati o svim temama od javnog interesa. Naime, čak i uz adekvatne kompenzacije za vrijeme uloženo u rad ovih tijela, članovi javnosti u malom i dalje nisu profesionalni političari – oni imaju druge poslovne obveze i ne mogu promišljanju o javnim temama posvetiti vremena koliko to mogu zastupnici koji su se nakon izbora našli u predstavničkim tijelima. Naravno, ovom je prigovoru moguće doskočiti profesionalizirajući mjesta sudionika u javnostima u malom, no takav potez za sobom vuče neke stare probleme, poput prijetnji polarizacije, izloženosti lobi-jima interesnih skupina ili gubitka doticaja s perspektivom i interesima društvene skupine iz koje sudionik izvorno dolazi.⁴² Uz to, dok političke stranke

35

Ovakav bi odgovor ponudili zastupnici Schumpeterova tipa predstavničke demokracije. Vidi: J. A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*.

36

James Fishkin, *When the People Speak. Deliberative Democracy and the Public Consultation*, Oxford University Press, Oxford 2009., doi: <https://doi.org/10.1093/acprof:osoobl/9780199604432.001.0001>.

37

Justin Reedy, Chris Anderson, Paola Conte, »Citizen Deliberation as a Correction: The Role of Deliberative Mini-Publics in Addressing Political Misperceptions«, u: David C. Barker, Elizabeth Suhay (ur.), *The Politics of Truth in Polarized America*, Oxford Academic, New York 2022., doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197578384.003.0017>.

38

Kristinn Már, John Gastil, »Do Voters Trust Deliberative Minipublics? Examining the Origins and Impact of Legitimacy Perceptions for the Citizens' Initiative Review«, *Political*

Behavior 45 (2023), str. 975–994, doi: <https://doi.org/10.1007/s11109-021-09742-6>.

39

John Rawls, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York 1993.

40

Michael Broghammer, John Gastil, »Do Hostile Media Perceptions Constrain Minipublics? A Study of How Oregon Voters Perceive Citizens' Statements«, *Journal of Deliberative Democracy* 17 (2021) 2, str. 86–101, doi: <https://doi.org/10.16997/jdd.982>.

41

G. Smith, »Deliberativna demokracija i javnosti u malom«, J. Fishkin, *When the People Speak*.

42

David M. Farrell, Jane Suiter, *Reimagining Democracy. Lessons in Deliberative Democracy from the Irish Front Line*, Cornell University Press, London 2019., doi: <https://doi.org/10.7591/9781501749346>.

relativno lako mogu političkim predstavnicima osigurati podršku stručnjaka iz različitih disciplina koji su bliski vrijednostima i idealima te političke stranke,⁴³ teško je osigurati vrijednosno neutralne stručnjake iz različitih disciplina koji će sudionicima javnosti u malom biti na raspolaganju.

Kako bi zadržale moralne i epistemičke prednosti nasumičnog izbora sudionika bez da se pri tome otvore prigovoru nekompetentnosti, javnosti u malom namjerno se organiziraju s unaprijed određenim temama. Pretpostavka je da će usmjeravanje demokratske deliberacije samo na jednu temu omogućiti sudionicima da, uzevši u obzir vrijeme koje mogu posvetiti promišljanju i deliberaciji, kao i stručnjake koji im mogu biti na raspolaganju, značajno bolje razumiju relevantne argumente i razloge, te da donesu bolje odluke i preporuke. Ovim se razmišljanjem vode inicijatori i pokretači javnosti u malom koji, uzimajući u obzir što postavljaju kao očekivanja, određuju koji će oblik javnosti u malom organizirati. Generalno govoreći, što je deliberativni proces dugotrajniji, što više sudionika ima i što je tema o kojoj se raspravlja općenitija i šira, zahtijevat će više resursa te kvalitetnije stručnjake i facilitatore, ali će istovremeno vjerojatnije rezultirati detaljnijim i kvalitetnijim preporukama.⁴⁴ Ograničavanje tematskog područja rada javnosti u malom tako nije njihov nedostatak, nego prednost, budući da predstavlja mehanizam kojim se izbjegava prigovor opće nekompetentnosti.

2.5. Legitimizacija rezultata

Javnosti u malom ne nastoje utemeljiti vlastiti legitimitet pozivanjem na svoje ranije opisane moralne i epistemičke kvalitete, a odvojeno (ili čak nasuprot) od tradicionalnih procesa i tijela izborne (predstavničke) demokracije. Umjesto toga, legitimnost dobivaju kroz odobravanje koje predstavnička tijela, najčešći pokretači javnosti u malom, pružaju njihovom radu i rezultatima. Pozicionirajući se na ovaj način prema tradicionalnim oblicima demokracije, javnosti u malom nastoje izbjeći problem obrane vlastitog legitimiteta koji pogađa druge demokratske inovacije koje nastoje svoj legitimitet graditi na drugim temeljima.

Izborna demokracija, karakterizirana načelom »jedan čovjek, jedan glas«, danas se smatra gotovo univerzalno prihvaćenim sustavom odlučivanja u razvijenim liberalnim državama. Ovaj se sustav, unatoč brojnim nedostacima, a od kojih su neki analizirani u ranijim dijelovima ovog rada, prikazuje kao najbolji pokušaj da se osigura zadovoljenje liberalnog načela legitimnosti.⁴⁵ Izborna demokracija to postiže kroz inzistiranje na jednakosti u formalnoj političkoj sferi⁴⁶ koju se nadopunjuje branjenjem demokratske sposobnosti donošenja kvalitetnih odluka.⁴⁷ Pokušaji da se legitimnost neke demokratske alternative uspostavi mimo tradicionalne izborne demokracije tako se suočavaju s izuzetno teškim problemom neadekvatne javne kontrole. Umjesto suočavanja s tim problemom, javnosti u malom polaze od ideje kako

»... demokratska vlast zahtijeva korištenje različitih mehanizama u različite svrhe kako bi se iskoristile njihove prednosti i nedostaci.«⁴⁸

One tako prvenstveno imaju savjetodavnu funkciju te kreiraju zaključke koji se kao preporuke dostavljaju tradicionalnim tijelima predstavničke vlasti. Ipak, pogrešno je na preporuke javnosti u malom gledati kao na još jedan od brojnih materijala koji dolaze na razmatranje predstavničkim tijelima. Iako se

one često ne razlikuju od preporuka koje daju političke stranke ili interesne skupine,⁴⁹ treba imati na umu da je riječ o

»... zaključcima do kojih bi ljudi došli da su bili bolje informirani o društvenim pitanjima i da su imali prigodu i motivaciju da ozbiljnije prouče ta pitanja.«⁵⁰

Kao takve, javnosti u malom mogu (i trebaju) imati važnu ulogu u kombinirajući svoje jake strane s jakim stranama izborne demokracije: dok druga pruža demokratsku kontrolu i daje legitimitet zaključcima, javnosti u malom osiguravaju da se sve perspektive i interesi adekvatno razmotre u strukturiranoj deliberaciji koja nije opterećena stranačkim antagonizmom, te da se ponude preporuke koje zbog toga imaju nezanemarivu epistemičku vrijednosti.

Kroz ovaj segment rada prikazane su karakteristike javnosti u malom, ne samo u smislu identifikacije njihovih ključnih obilježja nego i kroz analizu prednosti koje proizlaze iz tih specifičnosti. Stoga, ovaj dio rada ne pruža samo odgovor na pitanje o prirodi javnosti u malom nego također istražuje svrhu njihove upotrebe i razloge za njihovu integraciju u demokratski proces odlučivanja. Zaključuje se i naglašava kako koncept javnosti u malom nije nužno koncipiran kao stroga alternativa izbornoj predstavničkoj demokraciji, već mu je primarna namjena nadopuniti postojeći izborni i predstavnički sustav i odgovoriti na njegove nedostatke. Za brojna će politička pitanja biti primjerenije proces odlučivanja osloniti na ekspertizu, iskustvo ili specijalizirani trening manjeg broja ljudi. Međutim, za neka će politička pitanja, posebno za ona gdje je potrebno sagledati kako će se riješiti sukobljeni interesi različitih društvenih skupina ili kako će se rasporediti tereti društvene suradnje,⁵¹ dragocjen biti uvid koji mogu pružiti građani okupljeni u različite oblike javnosti u malom. Odluka o tome hoće li se političko odlučivanje povjeriti predstavničkim tijelima ili nekom drugom entitetu (bilo da se radi o stručnoj skupini, s jedne strane, bilo nekom obliku demokratske inovacije poput javnosti u malom, s druge strane) ovisi prije svega o sadržaju pitanja i

43

I. Cerovac, »The Epistemic Value of Partisanship«.

44

Ieva Česnulaitytė, »Models of Representative Deliberative Process«, u: OECD, *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions. Catching the Deliberative Wave*, OECD Publishing, Pariz 2020., doi: <https://doi.org/10.1787/36f3f279-en>.

45

J. Rawls, *Political Liberalism*.

46

T. Christiano, *Philosophy and Democracy*.

47

David M. Estlund, *Democratic Authority*, Princeton University Press, Princeton 2008., doi: <https://doi.org/10.1515/9781400831548>; Helene Landemore, *Democratic Reason. Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many*, Princeton University Press, Princeton 2013., doi: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691155654.001.0001>;

I. Cerovac, *Epistemic Democracy and Political Legitimacy*; F. Peter, *The Grounds of Political Legitimacy*.

48

C. Chwalisz, »Introduction«.

49

Carolyn M. Hendriks, »Consensus Conferences and Planning Cells: Lay Citizen Deliberations«, u: John Gastil, Peter Levine (ur.), *The Deliberative Democracy Handbook. Strategies for Effective Civic Engagement in the Twenty-First Century*, Jossey-Bass, San Francisco 2005.

50

James Fishkin, *The Voice of the People*, Duke University Press, Durham 1997., str. 162.

51

Na primjer, vidi I. Cerovac, »Šteta, sloboda i zarazne bolesti u filozofiji Johna Stuarta Milla«.

opsegu teme, dostupnom vremenu i resursima, te o stupnju detaljnosti preporuke ili odluke koja se očekuje.

3. Oblici javnosti u malom: od građanskih skupština do vijeća građana

Prethodni dio ovog rada analizirao je i evaluirao nekoliko potencijalnih epistemičkih i moralnih prednosti kojima javnosti u malom mogu unaprijediti kvalitetu demokratskih procedura odlučivanja. Ipak, ranije izneseni argumenti u korist javnosti u malom bili su uglavnom instrumentalne naravi – pokazalo se kako će opravdanost korištenja javnosti u malom za unapređenje demokratskog odlučivanja ovisiti o temi o kojoj se odlučuje, o dostupnim resursima i vremenu, ali i o konačnom cilju koji se upotrebom javnosti u malom želi postići. Ipak, budući da su javnosti u malom organizirane da odgovore na različita pitanja, pri čemu su imale na raspolaganju različite vremenske periode i resurse, te su na njih postavljena različita očekivanja, razvijeno je i više oblika javnosti u malom. Iako su (gotovo) svi oblici obilježeni mehanizmima opisanim i prethodnom dijelu, među njima postoje značajne razlike u postavljanju prioriteta među mehanizmima, kao i u interpretaciji i implementaciji samih mehanizama. Neki oblici javnosti u malom predviđaju trajanje od preko 20 radnih dana tijekom gotovo godinu dana, okupljajući stotinjak sudionika, dok drugi okupljaju sudionike samo dan ili dva, u periodu od nekoliko tjedana, s manje od dvadeset sudionika. Osim toga, obilježavaju ih i velike razlike u stilu i razini facilitacije, pri čemu će neki oblici intenzivno koristiti stručnjake, dok će se drugi oslanjati na samostalnu inicijativu građana-sudionika, koji preuzimaju vodeću ulogu, vode sastanke i određuju opseg teme za raspravu. Važno je napomenuti da ove raznolikosti nisu proizvoljne, već predstavljaju strategiju prilagodbe ove demokratske inovacije unutar specifičnih okolnosti unutar kojih djeluje, s ciljem optimalnog postizanja ciljeva zbog kojih su i uvedene kao dodatak tradicionalnim demokratskim procedurama.

Opsežan i izrazito koristan pregled nekih od glavnih oblika javnosti u malom može se naći kod više autora.⁵² U nastavku ovog rada prikazat će se samo nekoliko glavnih (i najznačajnijih) oblika javnosti u malom, te će se poseban fokus staviti na ulogu i svrhu svakog oblika te mehanizme kojima nastoje unaprijediti moralne i epistemičke kvalitete demokratskih procedura. Kako bi se lakše snalazili među različitim modelima, oni su prema svojoj ulozi u demokratskom procesu i prema tipu konačnih produkata koje stvaraju podijeljeni u dvije kategorije: (1) one koji kreiraju i usvajaju građanske preporuke i prijedloge, te (2) one koji formuliraju i izražavaju mišljenje građana.

3.1. Javnosti u malom koje donose građanske preporuke i prijedloge

Organizacijski zahtjevniji i vremenski značajno dulji oblik javnosti u malom predstavljaju oblici kojima je svrha dati jasne preporuke i prijedloge. Budući da je glavni doprinos ovih tijela pružanje uvida ne samo u ono što građani misle ili žele nego i u ono što bi se dobro informirani i epistemički odgovorni građani dogovorili u lagano idealiziranim okolnostima, ona podrazumijevaju strožu facilitaciju i snažno oslanjanje na eksperte.

Ovi oblici javnosti u malom imaju karakterističnu strukturu. U prvom dijelu (faza učenja) građani slušaju izlaganja i razgovaraju s relevantnim stručnja-

cima te proučavaju materijale koji su za njih pripremljeni. Ovaj dio često traje tjednima ili čak mjesecima. Drugi dio (faza kolektivne deliberacije) uključuje facilitiranu raspravu među sudionicima koji razmjenjuju razloge i argumente te ulaze u kompromise kako bi formulirali konkretne preporuke koje će se uputiti dalje. Treći dio (faza odlučivanja) obilježen je donošenjem odluke (najčešće većinskim glasanjem) o skupu preporuka koje će se prihvatiti i proslijediti nadležnom tijelu vlasti.⁵³ Ove preporuke se, zajedno s razlozima koji ih podržavaju, kao i s izdvojenim mišljenjima, okupljaju u poseban izvještaj koji se šalje medijima kako bi stigao do šire javnosti, a nadležno tijelo vlasti na njega odgovara te obrazlaže koje preporuke može, a koje ne može prihvatiti, i zašto.⁵⁴ U nastavku se razmatraju neki od poznatijih oblika javnosti u malom kojima je svrha kreiranje građanskih preporuka i prijedloga.

Građanske skupštine vjerojatno predstavljaju organizacijski najzahtjevniji i najdetaljnije razrađen oblik javnosti u malom.⁵⁵ Sazivaju se kako bi pružile dobro informirane preporuke vezane uz pitanja od velikog političkog značaja, poput ustavnih pitanja i izbornih reformi. Budući da su teme kojima se građanske skupštine bave izrazito bitne i osjetljive, visoka su očekivanja postavljena na kvalitetu rasprava i konačnih preporuka. Zbog toga građanske skupštine okupljaju više sudionika nego bilo koji drugi oblik javnosti u malom – u prosjeku 90, a često i više od stotinu,⁵⁶ te traju značajno dulje od drugih oblika – u prosjeku oko 19 radnih dana, protegnutih tijekom 11 ili više mjeseci. Građanske skupštine tako značajno unapređuju epistemičke kvalitete demokracije budući da omogućuju kvalitetnu i dugotrajnu deliberaciju koja prema mnogim karakteristikama počinje nalikovati na idealnu deliberativnu proceduru.⁵⁷ One u velikoj mjeri filtriraju narodnu volju i ograničavaju impulzivno odlučivanje,⁵⁸ dok istovremeno omogućavaju kvalitetnu epistemičku podjelu poslova među građanima i ekspertima.⁵⁹ Ključni je nedostatak što su, iako pojedinačno uključuju najveći broj građana, građanske skupštine organizacijski veoma zahtjevne i skupa, zbog čega je teško organizirati ih često i u većem broju, pa posljedično i broj uključenih građana ostaje relativno mali. Među najpoznatijim su primjerima građanske skupštine organizirane u Britanskoj Kolum-

52

J. Fishkin, *The Voice of the People*; J. Fishkin, *When the People Speak*; G. Smith, »Deliberativna demokracija i javnosti u malom«; I. Česnulaitytė, »Models of Representative Deliberative Process«.

53

E. O. Wright, *Vizije realističnih utopija*.

54

I. Česnulaitytė, »Models of Representative Deliberative Process«.

55

Oliver Escobar, Stephen Elstub, »Forms of Mini-Publics«, *newDEMOCRACY. Research and Development Note* (8. 5. 2017.). Dostupno na: https://newdemocracy.com.au/wp-content/uploads/2017/05/docs_research-notes_2017_May_nDF_RN_20170508_FormsOfMiniPublics.pdf.

56

G. Smith, »Deliberativna demokracija i javnosti u malom«.

57

Joshua Cohen, »An Epistemic Conception of Democracy«, *Ethics* 97 (1986) 1, str. 26–38, doi: <https://doi.org/10.1086/292815>.

58

Nadia Urbinati, Mark E. Warren, »The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory«, *Annual Review of Political Science* 11 (2008), str. 387–412, doi: <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.053006.190533>.

59

Ivan Cerovac, »The Role of Experts in a Democratic Society«, *Journal of Education Culture and Society* 7 (2016) 2, str. 75–88, doi: <https://doi.org/10.15503/jecs20162.75.88>.

biji 2004. godine i Ontariju 2006. godine, na kojima su građani raspravljali o prijedlozima promjene izbornih zakona.⁶⁰ Ove su građanske skupštine bile značajne i po činjenici da se vlada, koja ih je i organizirala, unaprijed obvezala raspisati obvezujući referendum o preporukama kreiranim kroz deliberaciju nasumično izabranih građana. Kao značajan kasniji primjer građanskih skupština treba istaknuti one koje su se odvijale u Irskoj od 2016. do 2018. godine, na kojima su građani davali preporuke vezane uz ustavne teme kao što su istospolni brakovi i legalizacija abortusa, ali i uz druge važne politike teme.

Građanske porote organizacijski su manje zahtjevne od skupština, ali i dalje zahtijevaju detaljan i rigorozan organizacijski i facilitacijski proces. Sazivaju se kako bi dale preporuke vezane uz različite javne teme, uključujući pitanja vezana uz zdravlje, promet, urbano planiranje, ekologiju, ali i raspodjelu javnih sredstava. Zbog toga se građanske porote mogu organizirati na svim razinama vlasti, od nacionalne do lokalne, ovisno o širini i primjeni preporuka koje kreiraju. Okupljaju u prosjeku 34 sudionika koji se nalaze i rade prosječno 4 dana tijekom perioda nešto duljeg od jednog mjeseca,⁶¹ te pri tome slijede plan rada koji imaju sve javnosti u malom koje daju preporuke – učenje i konzultacije nakon kojih slijedi kolektivna deliberacija i na kraju odlučivanje o konačnom skupu preporuka. Građanske porote su među najčešće organiziranim oblicima javnosti u malom jer pružaju dobru ravnotežu između vremena i resursa uloženi u sâm proces i kvalitete i detaljnosti konačnih preporuka. Epistemičke kvalitete demokratskih procesa unapređuju unoseći perspektive »običnih« građana u procese odlučivanja te osiguravaju kvalitetnu komunikaciju među građanima i donositeljima odluka. Iako se kroz građanske porote donose konkretne preporuke i prijedlozi javnih politika, mjera i odluka, stupanj filtriranja narodne volje u njima je nešto slabije izražen tako da čine nužnim osloniti se na postojeća demokratska tijela za donošenje konačnih odluka. Međutim, zbog osiguravanja kvalitetne dvosmjerne komunikacije omogućuju da odluke budu reprezentativne i oslobođene od nekih pristranosti tipičnih za tradicionalno institucijsko odlučivanje, a zbog lakše i nešto jeftinije organizacije od građanskih skupština omogućuju i uključivanje većeg broja građana te njihovu regularniju participaciju. Među poznatijima ističe se Građanska porota Melbournea koja se sastajala 2014. godine te pružala preporuke o raspodjeli javnih sredstava u gradskom proračunu, kao i porote koje su raspravljale u Ujedinjenom Kraljevstvu i davale preporuke oko lokacija za izgradnju bolnica.⁶²

Konsenzusne konferencije najmanje su zahtjevan oblik javnosti u malom koji donosi konkretne preporuke koje su najčešće vezane uz procjenu učinka novih znanstvenih spoznaja i tehnologija, te njihovu zakonsku regulaciju. Broj sudionika obično je između 10 i 20, te se rad odvija u 4 radna dana unutar perioda od tjedna ili dva. Iako imaju istu strukturu kao i ranije prikazani oblici javnosti u malom, konsenzusne konferencije najveći naglasak stavljaju na proces učenja i konzultacija, dok se razmjerno malo vremena posvećuje raspravi među građana i samom odlučivanju i stvaranju preporuka. Ovo je smislen omjer aktivnosti budući da su znanstvene teme zahtjevne i teže dostupne običnim građanima. Konsenzusne konferencije pogodne su u situacijama kada je potrebno brzo donijeti odluku i kada je potrebno iz različitih kutova sagledati kako odluka utječe na različite društvene skupine. Konačno odlučivanje ostaje na stručnjacima i donositeljima odluka, ali epistemičke kvalitete demokracije unapređene su kroz mogućnost da se otklone različiti oblici pristranosti ili previda koji se mogu vezati uz odlučivanje u kojem sudjeluje samo mala grupa ljudi slične društveno-ekonomske pozadine (na primjer, znanstvenici ili

drugi stručnjaci).⁶³ Također, kroz ove oblike javnosti u malom moguće je unaprijediti načine komunikacije znanstvenih spoznaja prema građanima, a time unaprijediti transparentnost i druge moralne kvalitete demokratskih procesa. Zanimljiv primjer konsenzusne konferencije svakako predstavlja ona organizirana u Danskoj 1999. godine, u sklopu koje su građani raspravljali i donosili preporuke vezane uz regulaciju genetski modificiranih organizama u hrani.⁶⁴

3.2. Javnosti u malom koje formuliraju mišljenje građana

Oblici javnosti u malom kojima svrha nije stvaranje skupa relativno detaljnih preporuka, već formuliranje i sistematiziranje donekle informiranih stavova i preferencija građana, organizacijski su značajno manje zahtjevni. Ova tijela, koja najčešće rade jedan do dva dana, mogu okupljati jako različite brojeve sudionika, no zajedničko im je da je sudjelovanje građana umjereno i od njih se ne očekuje dubinsko poznavanje relevantne znanstvene građe niti dugotrajno pregovaranje i ulaženje u kompromise.

Struktura rada deliberativnih tijela građana koja formuliraju građansko mišljenje fleksibilnija je i, iako ponekad ima sve tri faze koje obilježavaju rad javnosti u malom koje donose preporuke, često spaja faze učenja i deliberacije. Također, zbog kraćeg vremenskog trajanja i manje količine resursa koje se ulažu u organizaciju, zaključci ovih tijela češće imaju nešto grublje formuliran i općenitiji sadržaj, te se primjenjuju za rješavanje lokalnih i regionalnih problema. Međutim, u odnosu na ranije opisane oblike javnosti u malom imaju nekoliko važnih prednosti: mogu se pripremiti i organizirati relativno brzo te provesti za svega dan ili dva, te su resursi potrebni za organizaciju i provedbu značajno manji, što znači da se ovi oblici javnosti u malom mogu sazivati češće i mogu odgovarati na urgentne probleme.

Vijeća građana predstavljaju primjer ovakvog tijela koje zahvaća lokalne i regionalne teme vezane najčešće uz javne usluge. Iako je broj sudionika sličan onom koji imaju konsenzusne konferencije, vijeća građana rade značajno kraće, obično dan ili dva, te često nemaju unaprijed strogo definiran problem o kojem se raspravlja, već sudionici sami detektiraju i odabiru kojim se javnim problemima žele posvetiti. Očekivano, epistemički doprinos vijeća građana kvaliteti demokratskih odluka nije osobito istaknut, iako mogu igrati značajnu ulogu u detektiranju tema i problema na koje donositelji odluka u budućnosti trebaju obratiti pozornost. Međutim, kroz sudjelovanje u ovim javnostima u malom građani unapređuju svoje intelektualne i moralne sposobnosti,⁶⁵ osvje-

60

Mark E. Warren, Hilary Pearse, *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*, Cambridge University Press, Cambridge 2008., doi: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511491177>.

61

I. Česnulaitytė, »Models of Representative Deliberative Process«.

62

Celia Davies, Margie Wetherell, Elizabeth Barnett, *Citizens at the Centre. Deliberative Participation in Healthcare Decisions*, Policy Press, Bristol 2006., doi: <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qgnvc>.

63

Primjer može biti odlučivanje o mjerama kojima se nastoji spriječiti širenje zaraznih bolesti u doba pandemije. Vidi I. Cerovac, »Šteta, sloboda i zarazne bolesti u filozofiji Johna Stuarta Milla«.

64

C. M. Hendriks, »Consensus Conferences and Planning Cells«.

65

J. S. Mill, *Considerations on Representative Government*.

stavaju postojanje drugačijih perspektiva, interesa i argumenata, razvijaju građansku deliberativnu kulturu i jačaju povjerenje u demokratske institucije. Primjeri vijeća građana najčešće se mogu naći u Austriji, poput onog koje se 2018. godine održalo u austrijskoj saveznoj državi Vorarlberg, gdje je glavna tema bila vezana uz mobilnost građana i uređivanje regionalne i lokalne prometne politike.⁶⁶

Deliberativno glasalište (ili deliberativno ispitivanje javnog mnijenja) predstavlja još jedan dobar primjer. Fokusirajući se na proučavanje kako se mišljenja građana o javnim temama mijenjaju kada su izloženi novim informacijama, ova tijela imaju manje izravan utjecaj na demokratsko odlučivanje, te su zanimljivija stručnjacima u društvenim znanostima. Radu deliberativnih glasališta obično prethodi istraživanje stavova građana prije deliberacije, a slično se istraživanje provodi i nakon što završe s radom. Budući da je utjecaj na odlučivanje izrazito slab, deliberativna glasališta mogu zahvatiti teme od velikog javnog značaja (izborni modeli, promjene političkih sustava, energika i ekologija) iako se u njihovu organizaciju ne ulaže puno resursa. Ova tijela obično rade dan ili dva, slično kao i vijeća građana, ali imaju značajno više sudionika, obično nekoliko stotina.⁶⁷ Kao i kod vijeća građana, epistemski doprinos deliberativnih glasališta nije velik, iako može pružiti donositeljima odluka bolji uvid u demokratske dinamike i usmjeriti razvoj javnih politika. Među poznatije primjere spada deliberativno glasalište o izgradnji nuklearnih elektrana u Južnoj Koreji 2017. godine.⁶⁸

4. Zaključna razmatranja

Usljed rastuće krize predstavničke demokracije i erozije povjerenja građana u tradicionalne političke institucije, sve se češće razmatraju inovativne demokratske metode koje bi mogle poboljšati kvalitetu javnog odlučivanja, uglavnom se fokusirajući na unapređenje deliberativnih procesa koji omogućuju aktivno uključivanje građana. Ovaj rad pokazuje kako javnosti u malom, kao deliberativna tijela nasumično odabranih građana, mogu igrati ključnu ulogu u revitalizaciji demokracije na nekoliko razina. Prvo, omogućavaju sudionicima da kroz informirane rasprave sagledaju različite perspektive, čime smanjuju polarizaciju i podižu kvalitetu argumentacije. Drugo, javnosti u malom pridonose inkluzivnosti političkog procesa jer uključuju građane koji inače nisu aktivno politički angažirani, čime se jača predstavljenost različitih perspektiva i unapređuje kvaliteta procedura odlučivanja. Treće, javnosti u malom pomažu u filtriranju političkih preferencija građana kroz strukturirane deliberativne procese, čime se osigurava racionalnost i kvalitetnije opravdanje političkih preporuka.

Javnosti u malom mogu biti organizirane u različitim oblicima, ovisno o uvjetima u kojima se odvijaju i ulozi koju imaju u demokratskom odlučivanju. Svojim fokusom na raspravu među građanima svrstavaju se u pretežito deli-

66

Rosa Zubizarreta, Andy Paice, Martha Cuffy, »Citizens' Councils: What are they, and why are they so popular in Austria?«, *Newdemocracy.com*. Dostupno na: <https://www.newdemocracy.com.au/wp-content/uploads/2020/09/RD-Note-Austria.pdf> (pri-
stupljeno 29. 5. 2025.).

67

E. O. Wright, *Vizije realističnih utopija*.

68

I. Česnulaitytė, »Models of Representative Deliberative Process«.

berativan oblik demokratskih inovacija, žrtvujući na masovnosti participacije kako bi osigurale kvalitetu javne rasprave i njezinih rezultata. Zbog toga je važno imati na umu da se javnosti u malom trebaju kombinirati i s tradicionalnim institucijama i procedurama izborne (predstavničke) demokracije, ali i s drugim demokratskim inovacijama kako bi se optimalno zaštitile i promicale kvalitete demokracije.

Koje će (moralne ili epistemičke) kvalitete demokracije javnosti u malom štititi i promicati, u kojoj mjeri i na koji način, ovisi o konkretnom formatu javnosti u malom. Stupnjevi filtriranja narodne volje, uključenosti stručnjaka u konzultacije s građanima, kao i samo vrijeme za raspravu i opseg tema pokazuju da različite demokratske inovacije mogu unaprijediti demokratske procedure na različite načine. Primjerice, neke će inovacije (poput građanskih skupština) biti u mogućnosti provesti epistemički kvalitetnu i inkluzivnu deliberaciju i odlučivanje, ali neće biti u mogućnosti uključiti velik broj ljudi, zahvatiti više tema ili brzo doći do zaključaka. S druge strane, neke inovacije (poput vijeća građana ili deliberativnih glasališta) neće biti u mogućnosti osigurati dobro informiranu i kvalitetnu deliberaciju koja bi osigurala učinkovite ili ispravne političke odluke, ali će zato biti sposobne uključiti puno građana, zahvatiti više tema u kratkom roku, te na taj način učinkovito i brzo pružiti donositeljima odluka relevantne informacije. Budući da demokratske procedure u različitim teoretskim pristupima, ali i u različitim opimjerenjima u praksi, pokazuju i različite odlike demokratskih deficita (odnosno njihove moralne i epistemičke kvalitete bivaju ugrožene na različite načine), ključno je dobro razumijevati političke i društvene uvjete prije nego što se može preporučiti upotreba neke od javnosti u malom kako bi se poboljšala kvaliteta demokratskih procedura.

Ivan Cerovac

**Mini-Publics as a Factor in
Improving the Moral and Epistemic
Qualities of Democratic Procedures**

Abstract

As recent political developments pose new challenges to the sustainability of conventional democratic practices, experts are increasingly focusing on exploring the potential of various democratic innovations. The aim of this paper is not only to introduce the concept of mini-publics but also to provide a reasoned analysis of the benefits these democratic innovations offer in enhancing the moral and epistemic qualities of democratic decision-making processes. The first part of the paper analyses the causes of the crisis in traditional representative democracy, while also setting criteria for assessing the quality of democratic processes. The second part explores the key mechanisms that characterize mini-publics and examines how these mechanisms potentially address some of the flaws of traditional democracy. The third part focuses on different forms of mini-publics, analysing the advantages and disadvantages of some of them. Through this structure, the paper seeks to contribute to a better understanding of the role of mini-publics in contemporary democratic society.

Keywords

democratic innovations, deliberative democracy, participatory decision-making, political legitimacy, citizens' assemblies, citizens' councils, James Fishkin